

Örgün ve Yaygın Eğitimde Öğrenenlerin İhtiyaçları Doğrultusunda Din Eğitimi ve Öğretimi

M. Akif KILAVUZ

Doç.Dr., U.Ü. İlahiyat Fakültesi
makilavuz@uludag.edu.tr

Hüseyin YILMAZ

Doç.Dr., C.Ü. İlahiyat Fakültesi

Özet

Eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanması, akademik konulara önem atfedilmesinden çok öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin tespit edilmesiyle başlar. Çocukluk döneminde öğrencilerin biyolojik, psikolojik, sosyal, duygusal, bilişsel ve dinî ihtiyaçları vardır. Çocuk tam olarak dinî ihtiyacının farkında değildir. Yetişkin ise dinî ihtiyacının farkındadır. Din eğitimcilerinin bireylerin kişisel ve kişiler arası ihtiyaçlarına önem atfetmeleri gerekmektedir.

Abstract:

Religious Education and Instruction from the Point of Religious Needs of Learners

Educational planning begins with needs, interests and wants of learners rather than academic subject matter. There are some biological, psychological, emotional, cognitive and religious needs in childhood. The child are not aware of the religious needs. The adult are aware of the religious needs. The focus in

needs assessment in religious education is upon the religious needs of adults. Religious educators have to pay attention the personal and interpersonal religious needs of learners

Anahtar kelimeler: Din eğitimi, dinî ihtiyaç, öğrenci, çocuk, yetişkin.

Key word: Religious Education, needs, learners, children, adult.

Giriş

Bireyin bilişsel, duyuşsal, sosyal ve psiko-motor bazı temel ihtiyaçları vardır. Maslow'a göre, bu ihtiyaçlar, çevre tarafından en uygun bir biçimde doyurulması gereken eksiklikler olarak düşünülebilir.¹ Maslow insan ihtiyaçlarını bir piramit gibi birbiri üstüne aşamalı olarak yerleştirmektedir. Piramidin en alt tabakasında fizyolojik ihtiyaçlar, en üst tabakasında psikolojik ihtiyaçlar yer almaktadır. Alt düzeydeki ihtiyaçlar doyuma ulaştıkça birey bir üst düzeydeki ihtiyaçlara geçmekte ve güdülenmeye hazır hale gelmektedir.

İnsanların; hayati ihtiyaçlar, güvenlik, ait olma gibi ihtiyaçları karşılanmadıkça kendini gerçekleştirme, kendini değerli bulma (self esteem) gibi üst düzeydeki insanî ihtiyaçlarla ilgilenemeyecektir. Daha yüksek düzeyli doğayı geliştirmenin en iyi yolu daha düşük düzeydekini gerçekleştirilmesi ve doyurulmasıdır. Bu durum, insanın yüksek doğasının, ideallerinin, özlem ve yeteneklerinin içgüdülerin yadsınmasına değil, doyurulmasına bağlı olduğu anlamına gelmektedir. Çünkü insan aynı anda, hem yalnızca bir yaratık, hem de Allah'ın halifesi olan bir varlıktır. İnsanın Allah'ın halifesi olma ile ilgili özellikleri biyolojik özelliklerinin üzerinde yükselir ve onlara ihtiyaç duyar. Daha yüce değerler daha düşük düzeydekiler ile hiyerarşik bir bütünsellik içindedir.² Doğal ihtiyaçların sağlıklı bir şekilde karşılanmasında en önemli sorumluluk eğitime düşmektedir.

Bireyin ruh ve beden kabiliyetlerinin tümünü bir arada geliştirmek, eğitimin en önemli amacıdır. Zihin, irade, vicdan, duygu, dikkat ve alışkanlık gibi ruhi yeteneklerin birlikte ele alınması eğitimde esastır.³ Sahip olduğu kabiliyetlerinden sadece biri veya bir kaçını geliştirmiş, diğerleri ise ihmâl edilmiş bir insanın iç aleminde huzuru bulması ve toplumuna faydalı bir birey olması düşünülemez.

¹ Maslow, Abraham, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (çev. Orhan Gündüz) İstanbul, 2001, s. 162.

² Geniş bilgi için bkz. Maslow, *age*, s. 185-187.

³ Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yay., İstanbul 1995, s. 27.

İşte din eğitimi, genel eğitime bu konuda yardımcı olmak durumundadır.

Fıtrattaki inanma duygusunun bir gereği olan din ve insanları etkileme gücüne sahip bulunan eğitim kavramlarının işbirliğinden doğan din eğitimi, bireysel ve toplumsal yaşantı açısından önemli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla insanlar kaynağı ilâhî olsun veya olmasın, her devirde mutlaka bir dine inanmışlar, inanılan dinin esaslarını eğitim yoluyla hem kendileri öğrenmek istemişler hem de yetişmekte olan nesillere ve başkalarına öğretmeye çalışmışlardır.

İnanılan dini öğrenip başkalarına da öğretme ihtiyacından doğan *din eğitimi*, dinin bireysel ve sosyal bir olgu olarak eğitime konu edilip, din kültürünün yetişmekte olan nesle aktarılması ve toplum bireylerinde din kişiliğinin geliştirilmesi faaliyetidir.⁴ Bir başka ifadeyle din eğitimi, *dinî bilgilerin, beden, zihin ve duygu gelişimleri dikkate alınarak bireylere aktırılması ve onlarda dinî bilinçlenmenin sağlanması sürecidir.*⁵

Din eğitiminin bireysel ve sosyal pek çok amacı vardır. Din eğitiminin öncelikli amacı; bireyin ruh, beden, duygu, zihin ve heyecan dinamizmini bozmadan, onu kendi iç dünyasında tutarlı, sorumluluklarının bilincinde ve başarılı bir genç olarak topluma kazandırmaktır.⁶ Bir başka ifadeyle din eğitimi, yetişmekte olan nesli bilgilendirerek dinî ihtiyaçlara, sorulara ve beklentilere doğru cevaplar vermeyi; bireylere hurâfe ve batıl inançlardan uzak bir din anlayışını kazandırmayı hedeflemektedir.

Din eğitiminin bireysel amaçları, sosyal amaçlardan daha önceliklidir. Çünkü bireysel amaçlar öğrencilerin, sosyal amaçlar ise toplumun ihtiyaçlarıyla ilgilidir. Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarının din eğitimi açısından önemi, bireyin insanî ihtiyaçlarının karşılanmasında din duygusunun etkili oluşundan kaynaklanmaktadır. Çünkü din duygusu sağlıklı bir şekilde gelişmediğinde bireyin hayatı anlamlandırmada sıkıntı çekeceği kaçınılmazdır.

Eğitim programlarının düzenlenmesinde ihtiyaçların göz önünde bulundurulması, öğrencilerin kendilerini gerçekleştirmeleri açısından son derece önemlidir. Bireylerin istek ve ihtiyaçları, ihmal edilmemesi gereken güçlü ve motive edici bir etken olduğu için eğitim programlarının düzenlenmesinde öğrencinin ilgi, istek ve

⁴ Bkz: Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yay., Ankara 1995, s. 43.

⁵ Hüseyin, Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003, s. 59.

⁶ Bkz: Ayhan, *Din Eğitimi ve Öğretimi*, s. 25.

ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması önemli bir ilkedir.⁷ Çünkü bilgi edinmeye ihtiyaç duyan bireyin öğrenme motivasyonu ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığı daha kolay sağlanmaktadır. İhtiyaç duyulmayan bilgilerin öğrenimi sırasında ise güdülenme zorluğu çekilecektir. Öyleyse din eğitimi programlarının planlanmasında da aynı ilkelerin gözetilmesi gerekmektedir. Din eğitimcilerinin öncelikle öğrencilerin ilgi, ihtiyaç, tecrübe, merak, sevinç, zevk ve ruhsal durumlarını öğrenmeleri, daha sonra da bu çerçevede eğitim hizmeti götürmeleri uygun olacaktır.

Din öğretimi programlarını düzenleyenler bazen öğrencilerin öğrenmesi gerektiği konuları tespit ederek en uygun programı hazırladıklarını düşünebilmektedirler. Ancak bu programlar, öğrencinin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması durumunda başarılı bir sonuç elde edilemez. Bu açıdan öğrencilere istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bilgi, beceri ve davranış kazandırmak için bireysel ve toplumsal ihtiyaçların öncelik sırasına göre belirlenmesi gerekmektedir.

Bu makalede öğrencilerin din eğitimi açısından ihtiyaçlarının neler olduğu ve bu ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl bir din hizmeti götürme gerektiği konusu ele alınmaktadır. Makalenin birinci bölümünde çocukluk ve ergenlik dönemindeki ihtiyaçlar doğrultusunda nasıl bir din eğitimi verilmesi konusuna yer verilmektedir. İkinci bölümde ise yetişkinlik dönemindeki ihtiyaçlar doğrultusunda din eğitimi programlarının planlanması konusu ele alınmaktadır.

1. Bireyin Çocukluk Dönemi İhtiyaçları ve Din Eğitimi

Çocuğun dinî ihtiyaçlarının bilinmesi, onun dinî gelişim safhalarının anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu husus çeşitli düzeylerde din eğitimi alan öğrencilerin imkân ve sınırlarının anlaşılması açısından önemlidir.

Dinî gelişim uzmanları, çocuğun dinî düşünce kabiliyetinin kaynağında farklı gelişim dönemleri olduğunu ifade etmektedirler.⁸ Bu gelişim dönemlerinin özelliklerinin bilinmesi, onların ihtiyaçlarının daha kolay anlaşılmasına imkân sağlayacaktır. Bu bölümde çocuğun dinî gelişim evreleri ve bu evrelere uygun din eğitimi uygulamaları üç dönem altında ele alınacaktır.

---

⁷ Elias, John, L., *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, Robert E. Krieger Pub. Company, Florida, 1982, s. 220.

⁸ Bu konu hakkında geniş bilgi için bkz. Karaca, Faruk, *Dinî Gelişim Teorileri*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.

a. Dinî Düşünce Öncesi Dönem (Sezgisel Dinî Düşünce) 4-6 Yaşlar

Okul öncesi dönemde 4-6 yaşındaki çocuklarda dinî ilgi yüksektir. Ancak bu döneme kadar çocukta dinî hayata dair gerçek bir fikir yeterince oluşmadığı için, dinî düşüncenin henüz teşekkül etmediği söylenebilir. Bu yaşlardaki çocuğun dinî konuları yorumlayabilme becerisi ve mantıksal düşünebilme yeteneği gelişmemiştir. Henüz mantıklı düşünme becerisi kazanamamış bu evredeki çocuklar din eğitimiyle verilen bilgilere karşı tutarsız ve şartlanmışlık duygularıyla karşılık verebilirler.⁹

4-6 yaş grubu çocukların öğretilen bazı hususları anlamamaları ya da bilgileri çarpıtılmış bir şekilde öğrenebilmeleri mümkündür. Bu açıdan bu dönemdeki çocuklara dinin bilişsel yönü ile ilgili bilgiler vermekten çok, yetişkinlerle çocuklar arasında ilişkilere dayalı bir din öğretimi gerçekleştirilmesi daha uygun olacaktır. Öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkinin niteliği, bu dönem çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama açısından bir takım bilgilerin zihinde tutulmasından daha önemlidir. Dinin öğretimiyle ilgili öğretmen ve öğrenci arasında çok kuvvetli sevgi bağları kurulmalı ve iyi ilişkiler gerçekleştirilmelidir.

Sezgisel dinî düşünce dönemindeki öğrenciler dinî değerleri kavramsal düzeyde öğrenmeye ihtiyaç duymadıkları için dinî değerleri ve inançları büyük ölçüde, başka insanlarla sosyal ilişkilere girmek suretiyle kazanırlar. Temel değerler önemli görülen diğer insanlar fark edilerek onlardan destek alınarak elde edilir.¹⁰

İlişkilere dayalı din eğitimi; sevgi, ilgi ve özen göstermeye, eleştirel bakış açısı geliştirmeye, diyaloga, empatiye, destek ve cesaretlendirmeye, başkalarını dinlemeye ve bireyleri kabullenerek onları onaylamaya, güven ve saygı duymaya dayalı bir öğretim biçimidir.¹¹ Bu tür bir eğitim çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada daha etkili olabilmektedir.

⁹ Bkz: Goldman, Ronald, *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*, The Seabury Press, New York, 1970, s. 52-54; Eşer, Hatice, Üniversite Gençlerinde Dinî İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2006, s. 498; Elias, John L., "Ronald Goldman: Dinî Gelişim Psikoloğu", (çev. Ali Rıza Aydın) *Birey ve Din: Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar*, (der. Ali Rıza Aydın) İnsan Yay., İstanbul, 2004, s. 85-100.

¹⁰ McKenzie, Leon, "The Purpose and Scope of Adult Religious Education" (in) *Handbook of Adult Religious Education*, (ed. Nancy T. Foltz) Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1986, s. 14.

¹¹ Faust, Wayne E., "A Model for Effective Adult and Adolescent Education in a Relational Mode", *Religious Education*, Fall, 1998, 93 (4) s. 467.

Okulöncesi dönemde her ne kadar mantıksal düşünme gerçekleşmemiş olsa da, çocuğun ihtiyaçları ve tabii gelişimi doğrultusunda gerçekleştirilecek olan etkinlikler, din fikrinin oluşmasına temel teşkil edebilecektir. Bu dönemde eğer çocuğun hayal gücü beslenir ve zenginleştirilirse, çocuk insanlarla iyi geçinmeyi ve saygı duymayı öğrenirse, güven içinde büyür ve hayata olumlu gözle bakarsa, dinî duygularını ifade edebileceğini öğrenirse, zihinsel gelişimi desteklenirse ve tabiat sevgisi ile büyürse, dinî değerleri ve fikirleri sonraki yıllarda daha kolay bir şekilde kavrayabilecektir.¹²

Dinî düşünce öncesi dönemdeki 4-6 yaş çocuklara ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi hizmeti verebilmek için onların din hakkındaki sorularını cevaplama ve dua etme alışkanlığı kazanmalarına yardım etmek, onlara merhamet, sevgi ve adalet örnekleri sunmak gerekmektedir. Özellikle bu dönemdeki çocuklara din, yaşanan hayattan ayrı ve farklı bir olgu ve konu gibi öğretilmemelidir. Öğretmenler, çocuklara hayat, evren, sevgi, ait olma ve yardımlaşma gibi konularda kendi tecrübelerini anlatmada yalın ve açık olamak durumundadırlar.

Hayatın ilk yıllarındaki din eğitimi ve öğretimi, dinî bilgileri bütünüyle çocuğa aktarmaktan ibaret değildir. Çocuğun ruh ve zihin kabiliyetlerini geliştirerek onu vahyi anlamaya hazırlamaktır. Din eğitimi ile çocuğun tabii dindarlığını bozmadan, köreltmeden, saptırmadan dinî gelişime yardımcı olunmalıdır.¹³

Okul öncesi eğitimde daha sonraki dönemlerde doğrudan doğruya uygulanacak din eğitimi yerine, dolaylı bir din eğitimi uygulaması yapılabilmektedir. Çünkü bu yaş çocuğunun gelişimi doğrudan din eğitimi uygulamalarına cevap verme açısından yeterli değildir. Çocuğun etrafındaki varlıkların renk, güzellik, şekil ve düzen gibi özelliklerinden haberdar olması ve bunları fark edebilmesi, dini tanınmasına ve inanmasına yardımcı olacaktır.¹⁴

Dinî günler ve bayramlarda kutlamalar çocukların dinî gelişimlerinde olumlu hatıralar bıraktığı için din eğitimcileri, günlük hayatla da ilişki kurarak bu etkinliklerden yararlanmasını bilmelidir. Bu merasimler büyük bir manevî atmosferde gerçekleştirildiği için çocukların din ve inançlarına olan bağlılığını kuvvetlendirerek dinî değerleri benimsenmesinde ve topluma bağlanmada olumlu etkiler

---

¹² Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991, s. 93.

¹³ Selçuk, Mualla, "Aile Çevresi ve Çocukta Dinî Hazıroluş", *Türk Yurdu*, c. X, sy. 40, 1990, s. 63.

¹⁴ Özeri, Zeynep Nezahat, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2004, s. 183-186.

meydana getirmektedir. Bu tür törenler çocuklar için önem atfedilen olayların kutlanması anlamına geldiği için yeni rollere uyumu kolaylaştırmakta, kendilerini değerli görmelerinde olumlu etkiler meydana getirmekte ve sonuçta eğitici bir fonksiyon icra etmektedir.

Okul öncesi dönemde drama, rol oynama, tiyatro ve oyun etkinlikleri ile şarkı, ilahi, gibi faaliyetlerle yüzeysel olarak gerçekleştirilen etkinlikler, çocukların dinî değerleri benimsemelerinde etkili olacaktır. Dönemin sonlarına doğru çocukların kendiliğinden sade bir biçimde gerçekleştirdikleri ibadet etkinlikleri de anne baba ve eğitimciler tarafından desteklenmelidir.

b. Somut Dinî Düşünce (İkincil Dinî Düşünce) 7-12 Yaşlar

İlkokul yıllarına tekabül eden 7-12 yaşlarındaki çocuklar somut dinî düşünce evresindedir. Bu evrede mantıksal düşünme yeteneği gelişmeye başlamıştır. Piaget'in somut işlemler evresine uygun olarak çocuk, dünyadaki işleyişi anlamaya başlamıştır. Ayrıca çocuk uzay, zaman ve sayıları kategorileri ile birlikte düzenleme yeteneği elde etme ve sebep sonuç ilişkilerini kavrama durumuna ulaşmıştır. Hayal ile gerçek dünya arasında ayırım yapabilecek düzeye gelen çocuk, başkalarının dinî yaşantı ile ilgili değerlendirmelerini de ayırt edebilmektedir.¹⁵

7-12 yaşlarında olan çocuklar henüz daha soyut düşünme aşamasına geçemedikleri için somut bir olaydan diğerine genelleme yapamamakta ve ben merkezli düşünce sınırını aşamamaktadırlar. Bu dönemde gene de antropomorfik (insan biçimci) düşüncenin hâkimiyeti söz konusudur. Çocuğun Allah ile ilgili tasavvurlarında antropomorfik yorumlamanın izlerini görmek mümkündür.

Somut dinî düşünce evresindeki çocuklar, mantıksal düşünme becerisine sınırlı da olsa sahip oldukları için, dinî düşünce ile ilgili bazı hususları kavrayacak aşamaya ulaşmışlardır. Bu düşünme genellikle görünür ve elle tutulur objeler ve çocuğun kendi tecrübeleri sonucu elde edilen hususlar ile sınırlıdır. Bu düşünme şeklinde dinî ifadeler kavram olarak anlaşılmakta ve dinî kaynaklardaki sembolik ifadeler kavramsal açıdan yorumlanmaktadır.¹⁶

Somut dinî düşünme aşamasındaki çocuklarda din dilinin kullanımında da sınırlılıklar söz konusudur. Onlar sembolik bir kelime ya da ifadeyi tekrarlayabilir, hatta sembolik bir kelimeyi duygusal tarzda da tecrübe edebilirler. Ancak çocuklar sembolü tam olarak anlayamadıkları gibi, bunu başkalarına açıklama konusunda

¹⁵ Karaca, *age*, s. 33-54.

¹⁶ Karaca, *age*, s. 53-54; Eşer, *agm*, s. 498.

da yeterli değillerdir. Sonuç olarak bu dönemdeki çocukların dini öğrenme konusunda sınırlı bir tecrübeye sahip olduklarını söylemek mümkündür.

7-12 yaşındaki çocuklar dinin gerçek tabiatını anlamaya hazır olmadıkları için, bu evredeki din eğitimi uygulamalarında dinin, sadece bir takım kurallara uyulmasından ibaret olduğu ile ilgili kanaatin uyandırılmasından kaçınılması gerekir.

Din öğretimi etkinlikleri gerçekleştirilirken, dinin yaşanılan hayatla bütünleşmiş bir olgu olarak aktarılmasına özen gösterilmelidir. Çocuğun yaşadığı hayattan hareket ederek bazı dinî temalara vurgu yapılabilir. Onun yaşadığı evi, anne babası, arkadaşları, sevdiği insanlar, giysisi, yiyecekleri, kutlamalar ve ona verilen armağanlardan hareket ederek din fikrinin oluşmasına ve geliştirilmesine yardımcı olmak mümkündür. Ayrıca bireyin kendisi, çevresinde yaşayan bitkiler, hayvanlar, ışık, su, ses, hava, hukuk, düzen ve hikâyeler gibi hayattan seçilmiş temalar, dinî materyale giriş olarak kolaylıkla kullanılabilir ve bu fikirler de dinî gelenekten çıkarılabilir.¹⁷ Bu çerçevede çocukların tecrübelerini zenginleştirmek, Allah'ın eserlerinden hareket ederek Allah tasavvuru geliştirmek, ibadetlere alıştırmak ve bu konulara aşinalık kazandırmak gerekmektedir.¹⁸

10-12 yaşlarına ulaştıklarında çocukların düşüncesi hala somut düzeyde olmasına rağmen, bazıları bu düşünme biçiminin ötesine geçmeye başlarlar. Akil-bâliğ olup beden ve ruh bakımından olgunlaşarak çocukluktan farklı bir yapıya geçilen bu dönem, öğrencilerin beden, zihin ve duygu gelişimleri bakımından din eğitimine en çok ihtiyaç duydukları hassas bir dönemdir. Çocukluğun oyun çağını geride bırakan ve artık hayattaki gerçek rolünü oynamak üzere hazırlanması gerektiğini anlamaya başlayan öğrenciler, başkalarının yönlendirmelerine kulak asmaksızın, sahip oldukları güç ve bilgilerle kendi ayakları üzerinde durmanın yollarını aramaktadırlar. Öyleyse bu yaşlarda günlük hayatla ilgili konuların öğrenimine devam edilmeli ve çocuğa din ile ilgili daha fazla malzeme sunulmalıdır. Ayrıca çocukları gelişim aşamalarına hazırlamak için daha çok eleştirel düşünme yeteneğinin geliştirilmesi için etkinlikler düzenlenmelidir.

Somut dinî düşünce döneminde aktif öğretim metotları kullanarak çocuğa dinî değerleri benimsetmeye çalışmak yararlı bir uygulama olacaktır. Öğrenci, dinî ve ahlakî değerlerle ilgili materyallere ulaşabilmeli, hikâyeleri kendi tecrübelerine çevirebilmeli, kendi yorumlarını drama şekline sokabilmelidir. Ayrıca

¹⁷ Goldman, *age*, s. 54-59.

¹⁸ Özeri, *age*, s. 187.

boyama, çizim yapma, hatıra defteri yazma gibi etkinlikler yapması da çocuğun aktif öğrenmesine katkı sağlayacaktır.¹⁹

c. Dinî Düşünce (Soyut Dinî Düşünce) 13 Yaş Sonrası

13 yaş ve sonrası dönemi öğrencileri gerek kendi iç dinamiklerindeki iniş çıkışlar ve gerekse sürekli değişen değer yargıları nedeniyle hayatla ilgili bocalamaların, fikrî bunalım ve çelişkilerin yaşandığı sıkıntılı bir dönemdir. Özellikle gençliğin ilk yıllarında görülen uyuşturucu alışkanlığı, organize suçlara katılma, ahlâkî olmayan alışkanlıklar edinme, terör örgütlerine sempati duyma ve bunalıma düşerek intihara kalkışma gibi olumsuzluklarda bu dönemi başarıyla atlattıranın ve sağlıklı bir din eğitiminden yoksun büyümenin etkili olduğu söylenebilir. Bedensel ve zihinsel gelişimin hızlandığı ve hayatla ilgili önemli kararların alınmaya başlandığı bu hassas dönemde din eğitimi, dengeli bir kişilik edinmelerinde öğrencilerin en büyük yardımcısı olacaktır.

Bu dönem öğrencilerinde büyük bir dinî potansiyelin varlığı hissedilmekle birlikte, ergenlik çağının gelişim özelliklerine paralel olarak öğrencilerin dinî hayatlarında bazı düzensizliklerin bulunduğu da bir gerçektir. Bilinçli dinî uyanış, geleneksel dinî değerleri tenkit ve sorgulama, dinle ilgili şüphe, geçici olarak dinden uzaklaşma, dönemin sonlarına doğru yeniden dine dönüş ve kararlı olarak bir dine bağlanma gibi eğilimler, bu çağın başlıca dinî gelişim özellikleri olarak sayılabilir.²⁰ Bu dönemde öğrenciler, geleneksel dinî kalıpları tenkitçi bir yaklaşımla yeniden değerlendirip kendi din anlayışlarını oluştururken, değişik dinî düşüncelere de ilgi duymaktadırlar.

Formel işlemler döneminin başladığı son çocukluk döneminin en önemli özelliği, soyut fikir ve kavramların gelişmiş olması ve kişinin kendi dünyasını anlamlandırmaya başlamasıdır.²¹ Bu dönemde soyut düşünceler analiz edilip, soyut kavramlar anlaşılır hale getirilmekte, analiz edilenler sentezlenebilmekte ve sorunlar mantık dizgesi içinde çözülebilmektedir.

Soyut dinî düşünce evresinde çocuğun muhakeme, analiz, sentez, hipotez kabiliyetlerinin gelişmeye başlaması sebebiyle kelimeleri ve dinî düşünceyi kavramsal anlamların ötesinde anlayabilmekte ve gerçek manaya ulaşabilmektedir.²²

¹⁹ Goldman, *age*, s. 54-59.

²⁰ Eşer, *agm*, s. 499.

²¹ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1993, s. 58.

²² Karaca, *age*, s. 55; Eşer, *agm*, s. 498.

Dini düşünce evresine ulaşan ergenlere, ihtiyaçlarını karşılayabilecek ciddi bir din eğitimi programının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Onlara dinin emir ve yasaklarının varlıktaki yansımalarını göstermeye ve inanmanın değerini öğretmeye öncelik verilmelidir. Yaşam konuları yine bu dönemde de din eğitimi programının önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu konular; arkadaşlık ilişkileri, cinsiyetle ilgili sorunlara çözüm, meslek hayatı, boş zamanların değerlendirilmesi, ibadetleri yerine getirme, dua, ibadet, problem çözebilmek, hayatın ve ölümün anlamını öğrenme gibi hususlardır.²³

Öğrencilere bu dönemde öğrenimlerine aktif olarak katılmalarına imkân sağlayan tartışma, rol oynama, grup çalışması yapma ve diğer din öğretimi etkinlikleri düzenlenmelidir.

2. Bireyin Gençlik Dönemi İhtiyaçları ve Din Eğitimi

Gençlik çağındaki bireyin fizyolojik gelişimine paralel olarak ruhsal özellikleri de değişim ve gelişim göstermektedir. Ergenlik döneminde genç yeni arayışlar içerisinde. Bu arayışların ilki ve en önemlisi kimlik arayışıdır. Yine gençlik çağı duygusal iniş çıkışların, davranışlardaki tutarsızlıkların yanında zihni uyanışın da yaşandığı, bilinçlenme ve topluma açılmanın hızlandığı, bir amaca yönelmenin ve yeni değerlere bağlanmanın gerçekleştiği bir çağdır. Gençlik döneminde bireyler kendi kişiliklerini kanıtlama ve bağımsızlıklarını kazanma çabası içindedirler. Cinsel uyanış ile birlikte yeni ruhsal ve davranış özellikleri geliştiği bu dönem bireylerinin duygularında hızlı iniş çıkışlar görülebilir. Kulaktan dolma fikirleri test etmeden savunmaya çalışan genç pek çok konuda büyükleri ile tartışmaya, anne babasının yanında karşıt düşünceler ileri sürmeye başlar. Gençlik çağı beğenilerin, özenmelerin, tutkuların, hayranlıkların yoğun olduğu bir dönemdir.

Gençlerde dini bilinçlenmenin ve inanç-davranış bütünlüğünün sağlanabilmesi için, dini bilgilerin gencin anlayabileceği dilde ve onun hayatına hitap edecek bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde din öğretimi öğrenciye sadece kuru bilgi yüklemekle sınırlı kalacağı için genç bireyin sorgulama yeteneği gelişmeyecek ve dine karşı bir ilgisizlik ya da inanç-eylem bütünsüzlüğü kaçınılmaz olacaktır.

Gençteki yenilik isteği her zaman kötü davranışlarla sonuçlanmaz. Yeni bir kimlik arayışı içinde olan genç yenilik ve değişiklik isteği ile orijinalliklere yönelir. Çünkü yeniye deneme konusundaki istek ve cesareti onun en önemli özelliğidir.

---

²³ Elias, *agm*, s. 85-100.

Din öğretiminde muhtevanın seçiminde ve bu muhtevanın verilmiş biçiminde değişiklikler yapılması son derece önemlidir. Okul eğitiminde ders programları, ders araçları ve değerlendirme standartları genellikle öğrenci dışındaki kaynaklar tarafından geliştirilir. Oysa anaokulundan üniversiteye kadar tüm örgün eğitim kurumlarında öğrencilerin program geliştirme etkinliklerine katılması mümkündür. Öğrencilerin kendilerini ve gruplarını incelemeleri ve öğrenim faaliyetlerinin planlanmasına katılmaları, eğitim programlarının geliştirilmesini destekleyici süreçlerdir.²⁴ Bu açıdan çocukluk ve ergenlik dönemindeki bireylerin din eğitiminde ihtiyaçların ortaya konmasında, amaçların belirlenmesinde, öğrenme metotlarının seçilmesinde ve değerlendirme sürecinde bu yaş grubundaki öğrencilerle işbirliğine gidilmesi gerekmektedir.

Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları “öğrenci merkezli” bir din eğitimi anlayışıyla uygun bir biçimde karşılanabilmektedir. Din eğitimcileri çoğu kez ilk planda teolojik konularla ilgili bazı hususları öğrencilere öğretmek suretiyle dinî fikirleri çocukların zihinlerine yerleştirmeye gayret etmektedirler. Böylece yetişkinler, bir bakıma kendilerinin beklentilerini uygulamaya ve kendi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar.

Diğer taraftan anne babaların, çocuklarının din eğitimi için bazı beklentiler içine girmeleri de din eğitimcilerinin çocukların ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi vermelerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Öğretmenler, anne babaların ihtiyaçlarını karşılama konusunda duygusal bir anlayışa sahip olabilmektedirler. Ancak öğretmenlerin ailelerin beklentilerini, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun düşmesi durumunda yerine getirmeleri uygun olacaktır. Çünkü öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları ailelerin ilgi ve ihtiyaçlarından önce gelmektedir.

Din eğitimcileri günlük hayat içinde, kendi öğrencilerini izleyerek onların ihtiyaçlarını anlayabilirlerse, daha başarılı sonuçlara ulaşabilirler. Eğer öğretmenler, öğrencilerinin tecrübelerini, kavramlarını, meraklarını, ihtiyaçlarını, ilgilerini, sevinçlerini, zevklerini, ruhsal durumlarını algılayabilirlerse, din eğitimi öğrencilerin yaşadıkları hayatlarıyla daha çok temas halinde olabilecektir. O takdirde din öğretiminin başlangıç noktası, çocuğun kolaylıkla özdeşleşemediği bazı durumlar ve gerçekler değil, onların gördükleri ve merak ettikleri somut olaylar olacaktır.

Sayılan ilkeler çerçevesinde eğitim etkinlikleri gerçekleştirmek için öğretmenler, gerçeklerin ve fikirlerin anlatımıyla ilgilenmekten

---

²⁴ Varış, Fatma, “Programlara İlişkin Temel Kavramlar ve Tanımlar”, Eğitim Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 1998, s. 29.

ziyade öğrencilerle ilişkilere ve sınıfın atmosferine daha çok duyarlılık göstereceklerdir. Öğrencilere karşı esnek olan ve onları daha çok dinleyen öğretmenler, öğrencilerin tecrübelerinin dinî boyutunu ve dinî anlamını takdir etme noktasında onlara tedrici olarak yardımcı olabilecektir.²⁵

Öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimseyen öğretmenler, öğrencilerin gerçek hayat tecrübelerinin, arzularının, sevinç ve hüznlerinin, ümit ve özlemlerinin, ihtiyaç ve ilgilerinin neler olduğunu sürekli araştırıp öğrenmek durumundadır. Aksi halde gençlerin psikolojik yapıları, bireysel ve sosyal ihtiyaçları göz ardı edilerek hazırlanacak din öğretimi programları, beklenen etkiyi gösteremeyecektir.

3. Bireyin Yetişkinlik Döneminde İhtiyaçları ve Din Eğitimi

Çocukluk dönemindeki öğrencilerin biyolojik, psikolojik, sosyal, duygusal, bilişsel ve dinî ihtiyaçlarının bilinmesi, onların ihtiyaçları doğrultusunda din eğitimi almalarına büyük ölçüde imkân sağlamaktadır. Bu dönemdeki çocuklar doğrudan dine ihtiyaç hissetmemekte fakat gelişimsel ihtiyaçlarının giderilmesi, ilerleyen yıllarda onların dinî değerleri benimsemesinde etkili olabilmektedir. Diğer bir deyişle çocuk dinî ihtiyacının farkında değildir. Yetişkinlik döneminde ise birey dine olan ihtiyacının farkına varmaktadır. Bu farkında oluş yetişkinin kendi isteği ile dinî etkinliklere katılımını kolaylaştırmaktadır.

Yetişkin insanların büyük çoğunluğu yeni beceriler kazanma, yeni bilgiler elde etme, mevcut becerilerini geliştirme ve hayatlarında ortaya çıkan problemleri çözmeye ihtiyacı duydukları için eğitim etkinliklerine gönüllü olarak katılmaktadırlar.²⁶ Yetişkinlik döneminde eğitim programları, yetişkinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yürütülmektedir.²⁷

Çocuk eğitimi, genellikle “bilgi-çözüm-sorun” formülüyle gerçekleştirilirken yetişkin eğitimi, “sorun-bilgi-çözüm” çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.²⁸ Bu husus, yetişkin eğitim programlarının içeriğinin belirlenmesinde “ihtiyaç” merkezli yaklaşımın daha uygun olduğunu ortaya koymaktadır.

²⁵ Elias, *agm*, s. 85-100.

²⁶ McKenzie, Leon, *The Religious Education of Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1982, s. 124.

²⁷ Güneş, Firdevs, *Yetişkin Eğitimi*, (Halk Eğitimi) Ocak Yay., Ankara, 1996, s. 85; Okçabol, Rifat, *Halk Eğitimi* (Yetişkin Eğitimi) Der Yay., İstanbul, 1996, s. 70.

²⁸ Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Akid Yay., Ankara, 1991, s. 184.

Yetişkinler, çocuk ve gençlere göre neye ihtiyaç duyduklarının daha çok farkında oldukları için eğitim faaliyetlerinin kendi ihtiyaçlarını karşılamadığı hissine kapılırlarsa veya bu faaliyetlerin kendileri için özel bir anlam ifade etmediğini düşünerek eğitim etkinliklerine katılmaktan vazgeçebilirler. Bu açıdan yetişkin eğitimcilerinin, müfredat programı geliştirme konusunda öğrenenlerin ihtiyaç ve beklentilerine önem atfetmeleri gerekir.

Yetişkin eğitimcileri, ihtiyacı olmayan kimselere bilgi pazarlamaya çalışırlarsa buzullarda yaşayanlara buzdolabı satmaya çalışanlara benzerler.²⁹ Yetişkin eğitimi, insanlara "istediklerini verirseniz satın alırlar" faraziyesine dayanan "pazar" kaynaklı temele dayanır. Etkili liderler, bireylerin hissettikleri ya da açıkladıkları istek ve ihtiyaçları algılayabilen ve onları uygulama alanına koyabilen kimselerdir.

Yetişkin din eğitimi programlarının planlanmasında, ihtiyaçların karşılanması ilkesinin önemini şu örnekle açıklayabiliriz: Elektriğin keşfedilmesinden önce mum satan iki dükkândan birisi "görevimiz mum üretip halka mum satmaktır" derken diğeri "görevimiz halkı aydınlatmaktır" demiştir. Birinci dükkân elektriğin keşfedilmesinden sonra insanların ihtiyaçları çerçevesinde üretim yapma gereğini göz ardı ettiği için kapanmıştır. Halkın ihtiyaçları konusuna daha duyarlı olan ikinci dükkân ise aydınlatma gereçleri fabrikası olarak halka hizmet etmeye devam etmiştir.³⁰

Din eğitimi programı sadece din eğitimcisinin uygun gördüğü konuları aktarmaktan ibaret değildir. Yetişkin böyle bir programa katılmak için istek ve ihtiyaç hissetmiyorsa, eğitim programına da katılmak istemeyecektir. Yetişkinlerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak program hazırlayan din eğitimcileri katılım sağlamada daha başarılı olacaklardır.

Yetişkinlerin din eğitimi programlarının planlanmasında odak noktayı, din eğitimine katılan ya da katılması muhtemel olan yetişkinlerin ihtiyaçları oluşturduğu için hedef dinleyiciler üzerinde yoğunlaşan başarısızlık, programın başarısızlığına davetiye çıkarmaktadır. Bu sebepten ötürü din eğitimcileri öğrencilerini hem kuşak olarak, hem de bireysel olarak tanımalı ve anlamalıdır. Eğitim ürünleri de, yetişkinlerin ilgileri göz önünde tutularak ve ilgilerine atıfta bulunularak üretilmelidir.

Yetişkinlerin din eğitimi programlarına devamını sağlayabilmek için tespit edilmesi gereken ihtiyaçların başında temel fizyolojik ihtiyaçlar gelmektedir. Çünkü bireylerin bu ihtiyaçlarının giderilmesi

²⁹ McKenzie, *age*, s. 142.

³⁰ McKenzie, *age*, s. 125.

dolaylı olarak onların dinî gelişimine de hizmet edebilmektedir. Yetişkinlerin bazı fiziksel, duygusal, ekonomik, sosyal ve bilişsel ihtiyaçlarının giderilmesi, onların mutlu bir hayat sürmeleri anlamına gelmektedir. Bu temel ihtiyaçların karşılanması, yetişkinlerin dinî ihtiyaçlarının doyurulmasını da kolaylaştırmaktadır.³¹

Yetişkinlerin fizyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra, bazı psikolojik ve manevî ihtiyaçları da vardır. Bu ihtiyaçlar yetişkinlerin “kendileri ile ilgili” ve “başkaları ile ilgili” ihtiyaçları şeklinde iki grupta ele alınabilir. Yetişkinlerin kendileri ile ilgili belli başlı ihtiyaçlarının şunlar olduğu söylenebilir: Hayatta anlam ve amaç bulma ihtiyacı, bireysel bütünlük ihtiyacı, başkalarına faydalı olma ihtiyacı, ümit ihtiyacı, değişiklikler ve kayıplarla baş edebilmek için destek ihtiyacı, zor şartların üstesinden gelme ihtiyacı, geçmişle sürekliliği devam ettirme ihtiyacı, kendini kontrol edebilme ihtiyacı, fiziksel ve zihinsel açıdan sağlıklı bir hayat sürme ihtiyacı, ölüme hazırlanma ve kabullenme ihtiyacı.

Başkaları ile ilgili ihtiyaçlar ise; çevreye ve değişen rollere uyum sağlama ihtiyacı, diğer insanlarla arkadaşlık kurma ve iletişime devam etme ihtiyacı, başkalarını sevme ve onlara hizmet etme ihtiyacı, hoş görme ve hoş görülme ihtiyacı, sevilen birisinin ölümünü veya ondan ayrı kalma sorunuyla başa çıkma ihtiyacı, hoşlanılan ve memnurluk veren etkinliklerde bulunma ihtiyacı, topluma katkıda bulunan bir birey olma ihtiyacıdır.³²

Yetişkinlerin bahsedilen ihtiyaçları çerçevesinde, eğitim programlarının içeriğinin belirlenmesi sürecinde din eğitimcilerinin yetişkinlerin hayattan neler beklediklerini, hangi etkiler altında nasıl davrandıklarını bilmeleri gerekmektedir.³³

Yetişkin öğrenci, öğreneceği bilgilerin neler olması gerektiği konusunda program hazırlama sürecine katılmak isteyeceği için programın içeriğinin belirlenmesi katılımcı bir yolla gerçekleştirilmelidir. Yetişkin eğitiminde her ne kadar öğretici

---

³¹ Maslow insan ihtiyaçlarını bir piramit gibi, birbiri üstüne, aşamalı olarak yerleştirmektedir. Piramidin en alt tabakasında fizyolojik ihtiyaçlar, üst tabakasında psikolojik ve manevî ihtiyaçlar yer almaktadır. Alt düzeydeki ihtiyaçlar doyuma ulaştıkça birey bir üst düzeydeki ihtiyaçlara geçmekte ve güdülenmeye hazır hale gelmektedir. Geniş bilgi için bkz: Maslow, Abraham, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (çev. Orhan Gündüz) Kuraldışı Yay., İstanbul, 2001, s. 162-163.

³² Vogel, Linda, J., *The Religious Education of Older Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1984, 62; Koenig, Harold G. - John Pritchett, “Religion and Psychotherapy”, *Handbook of Religion and Mental Health*, (ed. Harold G. Koenig) London, 1998, s. 325.

³³ Güneş, age, s. 105.

durumunda olanların rehberlik etmesi temel unsur olsa da, öğrenenler de mutlaka öğrenecekleri bilgiler konusunda planlama sürecine katılmalıdır.³⁴

Yetişkinlerin eğitim etkinliklerini programlama; planlayıcı, öğretmen, öğrenen tarafından karşılıklı olarak gerçekleştirilmelidir. Yetişkinler, eğitim programlarının gerçekleştirilmesi için din eğitimcilerine yardımcı olmak üzere davet edilmelidir. Din eğitimcileri de, kurs önerileri ve program hakkında yetişkinlere öneri verileri sunmalıdır. Katılımcıların görüşlerinin alınması sonucu ortaya çıkan taslak program tartışılarak değerlendirilmeli ve program zenginleştirilmelidir. Öğrencilerin bilgi eksikliği sebebiyle çok büyük katkılarının olamayacağı alanlar olabilir. Bu öğrenciler, programın uygunluğu ve anlaşılabilirliği konusunda planlamada yardımcı olabilirler.³⁵ Program planlamada bu paylaşılan sorumluluk, yetişkin din eğitiminde önemlidir. Çünkü yetişkinin dini algılama biçimi farklılıklar gösterebilmektedir.

SONUÇ

Din eğitimi etkinliklerinde öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran anlayışta çocuktan hareket etmek önemli bir ilkedir. Günümüzde "bireye görelilik ilkesi" olarak bilinen bu anlayışta "çocuğun dini" olarak sunulan din çocuğa soyut, bitmiş bir öğreti olarak anlatılmaktadır. Ayrıca bu anlayış öğrencilere, hep yeni bilgiler öğretmekten çok düşünmeyi de öğretmektedir. Çünkü çocuklar yalnızca kendi keşfettikleri şeyleri gerçek anlamda kavrayabilmektedirler. Onlara ihtiyaçları olmayan bilgiler öğretilmeye çalışıldığında, bu bilgilerin yeniden keşfedilip yorumlanması engellenmiş olmaktadır.

Bireyin ihtiyaçlarını ön planda tutan yaklaşımda din, kişisel bir araştırma, kişisel bir tecrübe ve kişisel bir mücadele olarak sunulmaktadır. Bu yüzden dini bilgiler, öğrencilerin kişisel ihtiyaçlarıyla ilgili olmak durumundadır. Böylece öğrenciler, ihtiyaçlarının manevî ve dinî boyutlarını daha kolay anlayabilirler. Sonuçta öğrenciler sevgiye, ait olmaya, güvene, kabule, kimliğe, özgürlüğe, olumlu kişilik fikrine, diğerleriyle ilişkilere, anlayışa, sebat duygusuna ve sonuçta ilahî olanla ilişkiye daha kolay ulaşabilirler.³⁶

Bazı kimseler din öğretimini sadece çocukların ve gençlerin bazı dinî gerçekleri öğrenme ve ezberlemesi olarak görebilmektedir. Din eğitiminin müfredatı ya da içeriği belirlenirken göz önünde

³⁴ Okçabol, *age*, s. 75.

³⁵ Kurt, İhsan, *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2000, s. 249; Okçabol, *age*, s. 75.

³⁶ Elias, *agm*, s. 85-100.

bulundurulması gereken ilk iş, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları olmalıdır.

Öğrencilerin konuşmasına izin vermek, onları dinlemek çocuğun ihtiyaçlarını anlamada önemli bir süreçtir. Tecrübelerini anlatan öğrencilere kulak vermeleri durumunda öğretmenler daha anlamlı bir değerlendirme yapma imkânı bulabilirler.

Yetişkinlik döneminde öğrenenler bir ihtiyaç gördüklerinde ve bu ihtiyaçlarının giderileceğine inandıklarında öğrenme etkinliklerine katılmaya daha fazla isteklilik gösterirler. Yetişkinlerin din eğitim programlarına katılımını sağlayabilmek için her şeyden önce yetişkinlerin muhtemel ihtiyaçlarının tanınması gerekmektedir. Yetişkini tanımak için onun hayattan neler beklediğini, hangi etkiler altında nasıl davrandığını bilmek gerekmektedir.

Yetişkinler öğrendikleri bilgileri hemen uygulamaya koymak isterler. "Öğrendiğim bu bilgiyi nasıl kullanırım" sorusu yetişkin kişi tarafından sorulan temel sorudur. Yetişkinler büyük oranda "öğrenmek için öğrenmek"ten ziyade bir görevi yapabilmek, bir problemi çözebilmek veya daha iyi bir şekilde yaşayabilmek için eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılırlar. Yetişkinlerin öğrenmesi kuramsal yaklaşımlardan çok uygulamalı ve bir sorunu çözmeye dayalı yaklaşımları içermelidir.

Yetişkinlere din hizmeti veren etkinliklerinin, farklı seviyede dinî bilgisi ve ihtiyaçları olan bireylere farklı programlar uygulanabilecek biçimde esnek olması tercih edilmektedir.

Bireylere verilecek din eğitimi, hangi gelişim çağında olursa olsun, bireyin ilgi, ihtiyaç ve problemlerine göre planlanıp uygulanmalıdır. Böylece öğrenilen dinî bilgilerin hayat boyu kalıcılığı ve işlevselliği sağlanmış olacaktır.

KAYNAKLAR

- Ayhan, Halis, *Eğitim Bilimine Giriş*, Şule Yay., İstanbul 1995.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yay., Ankara 1995.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla, *Din Öğretimi*, Akid Yay., Ankara, 1991.
- Elias, John, L., *The Foundations and Practice of Adult Religious Education*, Robert E. Krieger Pub. Company, Florida, 1982.
- Elias, John L., "Ronald Goldman: Dinî Gelişim Psikoloğu", (çev. Ali Rıza Aydın) *Birey ve Din: Din Psikolojisinde Yeni Arayışlar*, (der. Ali Rıza Aydın) İnsan Yay., İstanbul, 2004.

- Eşer, Hatice, Üniversite Gençlerinde Dinî İnanç ve Benlik Saygısı İlişkisi, *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2006.
- Faust, Wayne E., "A Model for Effective Adult and Adolescent Education in a Relational Mode", *Religious Education*, Fall, 1998.
- Goldman, Ronald, *Religious Thinking from Childhood to Adolescence*, The Seabury Press, New York, 1970.
- Güneş, Firdevs, *Yetişkin Eğitimi, (Halk Eğitimi)* Ocak Yay., Ankara, 1996.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 1993.
- Karaca, Faruk, *Dinî Gelişim Teorileri*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Koenig, Harold G. - John Pritchett, "Religion and Psychotherapy", *Handbook of Religion and Mental Health*, (ed. Harold G. Koenig) London, 1998.
- Kurt, İhsan, *Yetişkin Eğitimi*, Nobel Yay., Ankara, 2000, s. 249.
- Maslow, Abraham, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (çev. Orhan Gündüz) İstanbul, 2001.
- McKenzie, Leon, "The Purpose and Scope of Adult Religious Education" (in) *Handbook of Adult Religious Education*, (ed. Nancy T. Foltz) Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1986.
- McKenzie, Leon, *The Religious Education of Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1982.
- Özeri, Zeynep Nezahat, *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yay., İstanbul, 2004.
- Selçuk, Mualla, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 1991.
- Selçuk, Mualla, "Aile Çevresi ve Çocukta Dinî Hazıroluş", *Türk Yurdu*, c. X, sy. 40, 1990.
- Okçabol, Rifat, *Halk Eğitimi (Yetişkin Eğitimi)* Der Yay., İstanbul, 1996.
- Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2003.
- Varış, Fatma, "Programlara İlişkin Temel Kavramlar ve Tanımlar", *Eğitim Bilimlerinde Çağdaş Gelişmeler*, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yay., Eskişehir, 1998.
- Vogel, Linda, J., *The Religious Education of Older Adults*, Religious Education Press, Birmingham, Alabama, 1984.